

Constantin Șerban, *Vasile Lupu, domn al Moldovei (1634-1653)*, București, Editura Academiei Române, 1991, 231 p.

Slujitor, pasionat și onest al altarului muzei Clio, Constantin Șerban este binecunoscut mediilor științifice din țară și de peste hotare pentru studiile temeinice și erudite pe care le-a consacrat evului mediu și epocii moderne. Rodnica sa activitate științifică desfășurată pe parcursul unui sfert de veac, din care 35 de ani la Institutul de istorie "Nicolae Iorga" din București, l-a impus lumii academice ca un reprezentant de marcă al istoriografiei românești contemporane. Experiența dobândită de-a lungul anilor pe tărâmul cercetării, contactul permanent cu literatura de specialitate românească și europeană, rigoarea și profesionalismul i-au permis să illustreze, cu vocație, un evantai larg de probleme și să ofere soluții științifice pertinente în domenii de mare complexitate.

Cercetător erudit și profund, cu o demonstrație temeinică și limpede a ideilor, Constantin Șerban a publicat de-a lungul anilor un număr impresionant de studii, solid fundamentate științific.

Un bilanț sintetic al bogatei și valoroasei sale activități pe tărâm istoriografic a fost realizat la începutul anului 1996, în context aniversar¹. De asemenea, volumul de față al "Codrului Cosminului" inserează un medalion² însoțit de un cuprinzător repertoriu al lucrărilor distinsului istoric care grupează, pe criterii tematice, studii, articole și note apărute la edituri de profil din țară și din străinătate³.

Medievist prin excelență, Constantin Șerban și-a orientat investigațiile spre aspecte esențiale ale feudalismului românesc și universal. Capacitatea de analiză și sinteză, rigoarea metodei de cercetare și spiritul enciclopedic - trăsături definitorii ale personalității sale - i-au permis să elaboreze singur⁴ sau în colaborare⁵ câteva lucrări monografice de referință.

În cele ce urmează, ne propunem să exprimăm câteva considerații generale despre monografia *Vasile Lupu, domn al Moldovei (1634-1653)* apărută în anul 1991 sub auspiciile Institutului de istorie "Nicolae Iorga" din București, la Editura Academiei Române.

Lucrarea se înscrie în preocupările tot mai stăruitoare ale medievistilor români de a realiza studii aprofundate, de factură monografică, cu privire la personalități și perioade reprezentative din istoria neamului. *Vasile Vodă Lupu și epoca sa* reprezintă, neîndoindu-ne, o tematică de mare complexitate, cu multiple și profunde semnificații pentru trecutul românesc. Interesul special manifestat de Constantin Șerban față de problematica secolului al XVII-lea îl îndreptățește să întreprindă o analiză monografică circumscrisă deceniilor patru-șase, răstimp fertil al istoriei Moldovei caracterizat prin prosperitate, stabilitate politică și prestigiu internațional.

Interesantă și agreabilă, această problematică a beneficiat de o atenție pe măsură din partea istoriografiei naționale. Studii variate ca scop, amploare și metodă de investigare au abordat diferite laturi particulare. Din motive asupra cărora nu dorim să insistăm în rândurile de față, cercetările au vizat, în special, viața culturală și politica externă, în timp ce aspectele de politică internă au fost tratate mai mult ca un apendice al celor dintâi. O realizare notabilă în ansamblul producțiilor istoriografice a fost, desigur, apariția în anul 1987 a lucrării lui Alexandru Ligor, *Prin Moldova în timpul lui Vasile Lupu*.

Supunând unui examen critic literatura de specialitate și izvoarele, apreciind realist stadiul cercetărilor în domeniu și nu în ultimul rând rigorile și dificultățile impuse de o nouă cercetare monografică, Constantin Șerban a înțeles imperativul reluării, de ansamblu, a discuției în vederea întocmirii unui studiu aprofundat, într-o viziune integratoare.

Structural, lucrarea se compune din cuvânt înainte, introducere, șase capitole de fond, concluzii, un rezumat în limba franceză și o listă de abrevieri.

În *Cuvânt înainte* (pp. 7-8) ni se prezintă importanța temei și necesitatea restituirii integrale în plan istoriografic a personalității lui Vasile Lupu și a perioadei istorice ce stă sub semnul domniei sale.

În continuare, pe cuprinsul a zece pagini (pp. 11-20), *Introducerea* evidențiază principalele coordonate istoriografice și propune un bilanț al preocupărilor în domeniu. Subiectul a captat interesul medievistilor încă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Rezultatele obținute de-a lungul deceniilor au fost inegale ca valoare și au stat permanent sub semnul posibilităților de documentare. Cercetările de început au avut la bază, în mod precumpănitor, cronici și note de călătorie. Așa se și explică concluziile contradictorii, subiective și evident lacunare exprimate în literatura de specialitate.

Conturarea unei imagini cuprinzătoare și cât mai obiective nu putea reieși decât dintr-o cercetare sistematică și aprofundată a tuturor categoriilor de izvoare, cu deosebire a celor documentare.

În capitolul I sunt înfățișate, detaliat, *Originea și familia lui Vasile Lupu* (pp. 21-40). După un excurs amănunțit al ideilor exprimate până acum în scrisul istoric - numeroase și, deopotrivă, controversate - autorul acceptă punctul de vedere conform căruia Vasile Lupu se trăgea dintr-o familie macedoneană stabilită în Țara Românească cu trei generații înainte de nașterea sa. Lupu Coci - viitorul Vasile vodă Lupu - s-ar fi născut spre sfârșitul anului 1593 în Țara Românească, pe vremea când tatăl său Nicolae Coci ocupa demnitatea de mare postelnic la curtea lui Mihai Viteazul. Pe parcursul expunerii întâlnim pagini interesante, viu colorate și documentate despre viața personală și de familie a lui Vasile Lupu.

Cel de-al doilea capitol intitulat *Vasile Lupu înainte de domnie* supune unei atente observații ansamblul împrejurărilor de tinerețe care au contribuit la formarea și afirmarea celei mai importante personalități politice moldovenești a secolului al XVII-lea. Îndeplinirea succesivă a înaltelor dregătorii de mare vistier, hatman, mare

vornic, mare postelnic și mare comis, pune în evidență remarcabile calități și disponibilități ale tânărului Lupu Coci pentru conducerea unor sectoare cheie ale vieții de stat⁶.

Cunoștințele sale temeinice și bogate dobândite în arta conducerii până în anul 1634, când a reușit să ocupe tronul Țării Moldovei, l-au ajutat - ne spune Constantin Șerban - să-și contureze un concept propriu de domnie pe care l-a transpus apoi în practică vreme de două decenii. Dregătoriile mănoase deținute, relațiile de rudenie cu demnitarii de vază și privilegiile primite de la diverși domni în grațiile cărora s-a aflat tânărul boier au avut un însemnat rol în formarea unui întins domeniu funciar caracterizat printr-un ridicat potențial economic.

Capitolul III, *Vasile Lupu, domn al Moldovei* este partea cea mai consistentă a lucrării, cu o întindere de 144 pagini. Ampla problematică este analizată în două subcapitole: A) *Politica internă* și B) *Politica externă*.

Subcapitolul consacrat politicii interne are următoarea structură tematică: 1) Dezvoltarea economică a țării; 2) Organizarea puterii de stat. Domnia și sfatul domnesc; 3) Relațiile domniei cu boierimea; 4) Poziția domniei față de țărănime și orășeni; 5) Măsuri pentru modernizarea organizării judecătorești. Crearea legiuirii scrise (1646); 6) Grija pentru organizarea armatei țării; 7) Sprijinul acordat bisericii Moldovei.

Subcapitolul rezervat politicii externe, de asemenea, solid și armonios conturat, analizează o arie problematică largă: gândirea și acțiunea diplomatică a lui Vasile vodă; evoluția statutului politic și juridic internațional al Moldovei; relațiile inter-românești văzute prin prisma intereselor majore ale poporului român și a obiectivelor lui Vasile Lupu de înfăptuire a uniunii dinastice dintre Țara Românească și Moldova; relațiile politice, diplomatice, economice și culturale ale principatului moldovean cu diferite state europene și asiatice; rolul de mediator abil și iscusit al domnului în probleme majore ale politicii europene; relațiile cu Orientul ortodox și stabilirea unui protecționism autoritar asupra Patriarhiilor de Constantinopol, de Antiohia și de Ierusalim. O atenție specială a fost acordată alianței confederative a Țărilor Române, principală formă de cooperare politică a acestora.

Capitolul IV, *Cultura Moldovei în timpul lui Vasile Lupu* se rulează pe 31 de pagini (pp. 162-193). Pornind de la considerentul că problematica este deosebit de complexă și că înțelegerea ei corespunzătoare presupune investigații ample și multiple, autorul își structurează demersul pe cinci direcții de bază: *Crearea învățământului superior; Introducerea tiparului în Moldova; Dezvoltarea științei și literaturii; Nivelul creației artistice; Relațiile cu Orientul ortodox*. Om de aleasă instrucție, cunoscător al mai multor limbi, Vasile vodă a promovat o politică culturală de anvergură europeană cu anumite deschideri premoderne⁷.

Protector de marcă al vieții cultural-artistice, el a contribuit la cristalizarea în plan arhitectonic a unor elemente specifice care aveau să-i împrumute și să-i consacre numele. Timpului cât a domnit, îi sunt caracteristice o serie de înnoiri

cultural-ideologice ce au impus cu autoritate nume de referință ale umanismului românesc: Grigore Ureche, Eustratie logofătul, Varlaam, Petru Movilă și alții. În privința construcțiilor religioase și civile pe care le-a ridicat Vasile vodă Lupu este socotit în rândul celor mai de seamă ctitori ai Moldovei, fiind plasat de autor imediat după ilustrul Ștefan cel Mare și Sfânt. Radiografierea fenomenelor cultural-artistice pune în lumină dimensiunea europeană a realizărilor în domeniu, contribuția originală, bogată și variată a poporului nostru la tezaurul cultural universal.

Capitolele V și VI intitulate *Criza politică din Moldova din 1653* (pp. 194-212) și, respectiv, *Exilul la Constantinopol și sfârșitul lui Vasile Lupu* (pp. 213-221) se constituie într-un expozeu al împrejurărilor dramatice în care domnul și-a pierdut tronul și al ultimilor săi ani de viață, departe de țară, în inima capitalei Imperiului otoman. Este surprins, cu pricepere și realism, contextul intern și extern al decăderii lui Vasile Lupu. În vremurile de cumpănă ale anului 1653, țăranii și orașenii, din cauza fiscalității excesive și a restrângerii unor drepturi tradiționale, nu i-au acordat sprijinul necesar, facilitând astfel, acțiunile concertate ale dușmanilor săi din țară și de peste hotare.

Concluziile (pp. 222-226) redau sintetic și sugestiv imaginea de ansamblu a epocii și a personalității marelui domnitor, punctând acele aspecte la lămurirea cărora aportul autorului este evident, fie printr-o nouă interpretare, fie prin adâncimea documentării. Aceste aserțiuni sunt apoi reluate și decantate într-un cuprinzător rezumat redactat în limba franceză.

Parcursul textului lucrării, dens în idei și informații, conduce la constatări și evaluări de esență. Studiul a fost conceput sub forma unei monografii clasice. Pentru a proiecta o imagine cât mai completă și fidelă asupra realităților istorice, cu detalieri și nuanțări, autorul a trebuit să întreprindă cercetări sistematice și migăloase timp de peste un deceniu în numeroase biblioteci, arhive și muzee. El a fost în măsură să valorifice eficient literatura de specialitate și o cantitate impresionantă de izvoare, multe inedite sau mai puțin integrate până atunci circuitului științific. Din prezentarea principalelor categorii de izvoare, cititorul avizat constată existența unei game relativ numeroase de surse informative.

Dacă din punct de vedere calitativ fondul de izvoare ce s-a putut conserva nu este întotdeauna suficient de concludent, constatându-se o accentuată penurie de documente statistice, abundența și varietatea surselor informative pot fi considerate ca elemente compensatorii.

Propunându-și să restituie o realitate complexă și dinamică, Constantin Șerban conturează "o frescă analitică a societății Moldovei din perioada de mijloc a evului mediu, cu toate împlinirile și carențele ei firești". Complexitatea proceselor și fenomenelor politice, economice, militare și culturale caracteristice deceniilor patru-șase ale secolului al XVII-lea conferă perioadei o dimensiune și un statut aparte în ansamblul istoriei Moldovei. În concepția autorului, viața și domnia lui Vasile Lupu constituie "un adevărat instrument de cercetare istorică pentru cunoașterea epocii". Sunt analizate critic opiniile vehiculate în literatura istorică mai

veche și mai nouă care exacerbează anumite trăsături de caracter negative ale domnitorului sau, dimpotrivă, estompează nejustificat, calitățile evidente, probate pe plan politic, diplomatic și cultural.

În consecință, aprecierile ce nu concordă cu realitatea reieșită din documentele de epocă sunt nuanțate sau chiar eliminate.

Un interes justificat prezintă acele considerații raportate la politica internă, cu referiri speciale la viața economică, populație și fiscalitate, deși aceste sectoare resimt o accentuată penurie de izvoare statistice.

Notabile se dovedesc, de asemenea, aprecierile în legătură cu rolul lui Vasile vodă în contextul geopolitic și religios al vremii și cu prestigiul de care el s-a bucurat în lumea ortodoxă.

Sintetizând și valorificând rezultatele pozitive ale antecesorilor săi, Constantin Șerban adaugă constatări noi, fiind animat de dorința de a fixa cât mai veridic locul și rolul lui Vasile vodă Lupu în istoria Țării Moldovei și a românimii în general. Ideea împărtășită și argumentată convingător în lucrare este aceea că domnitorul nu a fost un aventurier, ci o personalitate polivalentă de coloratură bizantină, un cârmuitor autoritar și sever, un adevărat autocrat, preocupat continuu de ideea înfăptuirii uniunii dinastice a Țărilor Române sub sceptrul său. Imaginea propusă asupra domnului Moldovei și a epocii sale se definește prin sobrietate, realism și echilibru, fiind în consonanță cu fondul de idei al izvoarelor explorate. Personalitatea complexă și contradictorie a lui Vasile Lupu și mai ales limitele obiective ale posibilităților de documentare nu permit, de altfel, conturarea unui "diagnostic" complet și definitiv. Un atare deziderat nu va putea fi atins pe deplin nici chiar în condițiile consultării exhaustive a arhivelor, întrucât aprecierile istoricilor vor include, inerent, și opțiunile morale și ideologice ale generației lor.

În ultimii cinci ani cercetarea în domeniu a înregistrat o dinamică mai pronunțată în contextul unor manifestări științifice comemorative. Atrage atenția, în mod deosebit, simpozionul tematic organizat în aprilie 1994, la Iași, de către Institutul de Istorie "A.D. Xenopol" și Fundația Academică "A.D. Xenopol". Materialele prezentate în cadrul simpozionului au fost grupate și publicate ulterior sub titlul "*Io Vasile voievod, domn al Țării Moldovei*" în tomul XXXI/1994 al "Anuarului Institutului de Istorie <<A.D.Xenopol>> Iași". Totalizând 117 pagini de text, cele 14 comunicări⁸ formează un veritabil studiu monografic axat pe aspecte noi sau mai puțin cunoscute ale epocii vasilieni. Acestor cercetări li se adaugă studiul întocmit cu ani în urmă, de către Alexandru Gh. Savu și publicat, postum, anul trecut, sub titlul: *Vasile Lupu. Restituire*⁹. Studiile amintite, publicate după anul 1991, reprezintă contribuții de referință la conturarea cât mai bogată a "efigiei" lui Vasile vodă Lupu. Ele demonstrează, dacă mai era necesar, generozitatea subiectului și posibilitățile multiple, unele chiar inedite, de a aborda, în continuare, diverse laturi ale acestuia.

Succintele opinii formulate în rândurile de mai sus s-au concentrat, cum lesne s-a putut constata din prezentarea noastră, asupra cadrului general al

problematicii și a modalităților de structurare și de introspecție a conținutului acesteia de către distinsul istoric Constantin Șerban. Concluziile exprimate de autorul lucrării redau, în esență, trăsăturile de fond ale domniei lui Vasile Lupu și ale epocii ce îi poartă numele, reprezentând astfel, o contribuție meritorie în domeniu. Considerațiile critice, uneori chiar extrem de critice, formulate în literatura de specialitate cu privire la conținutul lucrării, vizează, mai degrabă, elemente particulare de acuratețe ale demersului științific și nu atât concluziile de ansamblu care au fost receptate deja întocmai de către medievști.

NOTE

1. Mihai Iacobescu, *Istoricul Constantin Șerban la 75 de ani de viață* (I-II), în "Nord Press", Suceava, anul IV, nr. 250/8 ianuarie 1996, p. 2 și nr. 251/9 ianuarie 1996, p. 2.

2. Mihai Iacobescu, *Istoricul Constantin Șerban la 75 de ani de viață*, în "Codrul Cosminului", tom II/1996.

3. Vezi repertoriul intitulat *Activitatea publicistică. Bibliografie*, în "Codrul Cosminului", tom II/1996, pp. 807-843.

4. Constantin Șerban, *Constantin Brîncoveanu*, București, Editura Tineretului, 1969, 203 p.; Idem, *Vasile Lupu, domn al Moldovei (1634-1653)*, București, Editura Academiei Române, 1991, 231 p.

5. xxx, *Istoria orașului București*, vol. I, București, 1965, 483 p.; Ștefan Olteanu și Constantin Șerban, *Meșteșugurile din Țara Românească și Moldova în evul mediu*, București, 1969, 460 p.; Gheorghe Georgescu-Buzău, Constantin Șerban, *Răscoala de la 1784 din Transilvania de sub conducerea lui Horia, Cloșca și Crișan*, București, 1974, 294 p.

6. Privitor la evoluția carierei boierești din Moldova a lui Lupu Coci, vezi și studiul mai nou al lui Nistor Ciocan, *Considerații privind politica internă a lui Vasile Lupu în prima parte a domniei*, în AIIAI, tom XXXI/1994, p. 9.

7. Pentru cunoașterea detaliată a acestui aspect, vezi: Răzvan Theodorescu, *Civilizația românilor între medieval și modern. Orizontul imaginii, 1550-1800*, vol. I-II, București, 1987; Idem, *Vârstele artei vasiliene și începutul modernității moldovenești*, în AIIAI, tom XXXI/1994, pp. 35-42.

8. Ștefan S. Gorovei, *Când a primit Lupu vornicul domnia Moldovei* (pp. 3-8); Nistor Ciocan, *Considerații privind politica internă a lui Vasile Lupu în prima parte a domniei* (pp. 9-16); Dumitru Agache, *Reședințe și itinerarii domnești ale lui Vasile Lupu* (pp. 17-24); Nelu Zugravu, *Mărturii despre "creștinismul popular" în Moldova lui Vasile Lupu* (pp. 25-34); Răzvan Theodorescu, *Vârstele artei vasiliene și începutul modernității moldovenești* (pp. 35-42); Dumitru Năstase, *Coroana împărătească a lui Vasile Lupu* (pp. 43-52); Mihai Răzvan-Ungureanu, *Izvoare nefolosite pentru istoria Moldovei lui Vasile Lupu* (pp. 53-58); Viorel M. Butnariu, *Introducerea talerului-leu în Moldova lui Vasile Lupu* (p. 59-72); Maria Magdalena Szekely, *Un proiect nerealizat: mitropolia de la Trei Ierarhi* (pp. 73-76); Sorin Iftimi, *O ipoteză privind Trei Ierarhii* (pp. 77-82); Petre Ș. Năsturel, *Pomelnicul pe cahla al bisericii Trei Ierarhi din Iași* (pp. 83-86); Silviu Vacaru, *Contribuția lui Vasile Lupu la dezvoltarea arhitecturii moldovene* (pp. 87-98); Petronel Zahariuc, *Relațiile lui Vasile Lupu cu Biserica sârbă - un nou document* (pp. 99-110); Ștefan S. Gorovei, *Moldova lui Vasile Lupu și Arhiepiscopia de Ohrida* (pp. 111-117).

9. Al. Gh. Savu, *op. cit.*, în Europa XXI, vol. III-IV/1994-1995, Iași, 1995, pp. 1-86.

Lazăr Mihai